

دانشکده کشاورزی

گروه اقتصاد کشاورزی

پایان نامه برای دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد در رشته‌ی اقتصاد کشاورزی

عنوان

بررسی قیمت‌گذاری کیفی محصولات لبنی در شهرستان بابل

استاد راهنما

دکتر اسماعیل پیش‌بهار

استاد مشاور

دکتر جواد حسین‌زاد

پژوهشگر

مجید خیری‌نتاج فیروزجاه

تیر ماه 1391

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

**با همکاری شرکت شیر پاستوریزه
پگاه استان آذربایجان شرقی**

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً
نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ
وَدَمٍ لَبَنًا خَالصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ.

و البته برای شما هوشمندان ملاحظه‌ی حال چهارپایان
«از اشتر و گاو و گوسفند» همه عبرت و حکمت است
که ما از میان دو جسم ناپاک، سرگین و خون شیر پاک
شما را می‌نوشانیم که در طبع همه‌ی نوشندگان گواراست.

سوره نحل - آیه 66

تقدیم به

پدر و مادر عزیزم

که در تمام مراحل زندگی یار و یاورم بودند

و اینارو فدای کاری را برایم معنی کردند.

برادر و خواهر و مهدیس نازنینم.....

پاسکزاری

پژوهش حاضر به عنوان پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته اقتصاد کشاورزی باراهنایی و بهکاری صمیانه اساتید مسئولین و دوستان ذیل به سرانجام رسیده است. بر خود لازم می دانم از زحمات این بزرگواران تشکر و قدردانی نمایم.

از جناب آقای دکتر اسماعیل پیش بهار استاد راهنمای عزیزم که باراهنایی های ارزنده خویش مرا یاری نمودند و در تمام مراحل کار مشوق و حامی حقیر بودند، بی نهایت ممنون و سپاسگزارم.

از جناب آقای دکتر جواد حسین زاده که بر من منت نهاده و مشاوره این تحقیق را بر عهده گرفتند، سپاسگزارم.

از جناب آقای دکتر حیاتی که قبول زحمت فرمودند و بازخوانی و داوری این پژوهش را بر عهده گرفتند، تشکر می کنم.

از جناب آقای مهندس کوردزی مدیرعامل محترم شرکت شیرچاه استان آذربایجان شرقی، مهندس محمدرضا رسول کنترلی کیفیت و مهندس صفری مسئول آزمایشگاه این شرکت بخاطر زحمات فراوان و حمایت های بی دریغشان قدردانی می کنم.

از تمامی اساتید محترم گروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه تبریز که در طی این دوره از تحصیل باراهنایی های خویش یاریم نمودند، سپاسگزارم.

در آخر از دوستان و بهکلاسی های عزیزم آقایان هاشم محمودی، عباس ملاشاهی، مهدی شهریار، مسعود ریکی، پیمان پدرام، محسن صالحی و

سرکار خانم هاسارا الفی، محدثه اشتیاقی، فاطمه یاورسی و سمانه خلیلی که همواره در طی این دو سال یاریم نموده و از هیچ لگلی دریغ ننموده اند تشکر

ویره دارم.

مجید خیری نتاج فیروزجاه

تیرماه ۱۳۹۱

نام خانوادگی دانشجو: خیری نتاج فیروزجاه	نام: مجید
عنوان پایان نامه: بررسی قیمت گذاری کیفی محصولات لبنی در شهرستان بابل	
استاد راهنما: دکتر اسماعیل پیش بهار	استاد مشاور: دکتر جواد حسین زاد
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: مهندسی کشاورزی
گرایش: اقتصاد کشاورزی	گرایش: اقتصاد کشاورزی
دانشگاه: تبریز	دانشگاه: کشاورزی
تاریخ فارغ التحصیلی: 90/4/18	تعداد صفحه: 108
کلید واژه ها: بابل، ترجیحات مصرف کنندگان، سیستم تقاضای AIDS، قیمت گذاری کیفی، محصولات لبنی	
چکیده:	
<p>با توجه به اهمیت مصرف مواد لبنی برای سلامتی، بین میزان مصرف، کیفیت و تنوع تولید این محصولات در کشور ما با میزان آن در جهان فاصله زیادی وجود دارد و شرکت های تولیدکننده محصولات لبنی نیز در وضعیت خوبی به سر نمی-برند. به طور مشخص در شهرستان بابل با وجود تعداد فراوان این شرکت ها و اینکه اکثریت مردم در روستاهای این شهرستان به دامپروری مشغولند و دامپروری و صنایع تبدیلی وابسته به آن در واقع شالوده اصلی اشتغال منطقه را تشکیل می دهد، واحدهای تولیدی محصولات لبنی در آستانه ورشکسته شدن قرار دارند. لذا بررسی قیمت گذاری کیفی محصولات مهم لبنی نظیر شیر، ماست و پنیر این امکان را فراهم می آورد که با شناسایی ترجیحات مصرف کنندگان در مورد فاکتورهای مختلف این محصولات، میزان اهمیت هر یک از خصوصیات آنان مشخص شود که این امر می تواند کمک زیادی به واحدهای تولیدی در تولید محصولاتی همگام با سلیقه مصرف کنندگان نموده و موجب رونق فعالیت های اقتصادی در کل منطقه شود و نیز باعث افزایش مصرف این محصولات که مصرف آنها اجتناب ناپذیر است می گردد. همچنین تجزیه و تحلیل رفتار مصرفی مصرف کنندگان می تواند کمک زیادی به اتخاذ سیاست های اصولی و درست در این زمینه بنماید. بنابراین در این پژوهش با استفاده از یک عملیات میدانی و پرکردن 208 پرسشنامه در شهرستان بابل ترجیحات مصرف کنندگان در مورد فاکتورهای کیفی مختلف محصولات لبنی ارزیابی شده است، سپس به کمک اطلاعات آزمایشگاهی تابع قیمت گذاری کیفی برای سه محصول شیر، ماست و پنیر برآورد گردید. همچنین رفتار مصرفی مصرف کنندگان با استفاده از داده های سری زمانی مربوط به سال های 1363-1388 در چارچوب یک سیستم تقاضای تقریباً ایده آل مورد ارزیابی قرار گرفت. نتایج این پژوهش نشان داد مدت ماندگاری، دسترسی آسان، مارک محصول لبنی و تبلیغات در انتخاب مصرف کنندگان مؤثر می باشند و برآورد تابع قیمت گذاری کیفی برای این سه محصول حاکی از این مطلب است که از بین خصوصیات کیفی پنیر، میزان چربی، نمک، ماده خشک، پروتئین و نوع بسته بندی بالاترین ارزش ضمنی را دارا هستند. همچنین میزان چربی، ماده خشک، نوع بسته بندی و طعم مهمترین خصوصیات مؤثر بر قیمت کیفی ماست را تشکیل می-دهند و نیز مشخص شد قیمت کیفی شیر تحت تأثیر میزان چربی، ماده خشک، اسیدیته، رنگ بسته بندی و طعم آن می باشد. نهایتاً بررسی رفتار مصرفی مصرف کنندگان در کشور نشان می دهد کلیه کشش های خود قیمتی منفی بوده و شیر و پنیر در مقابل تغییرات قیمت کشش ناپذیر ولی تقاضا برای ماست نسبت به تغییرات قیمت بسیار حساس می باشد. کلیه کشش های درآمدی مثبت و محاسبه کشش آلن از وجود رابطه جانشینی بین شیر و ماست و ماست و پنیر و رابطه مکملی بین شیر و پنیر حکایت می کند.</p>	

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات تحقیق	
1-1 مقدمه.....	2
2-1 بیان مسأله و اهمیت موضوع.....	3
1-2-1 بررسی وضعیت تولید، صادرات و محصولا لبنی در جهان و مقایسه آن با ایران.....	6
2-2-1 بررسی وضعیت مصرف لبنیات در ایران.....	10
3-2-1 بررسی روند تغییرات قیمت محصولات لبنی در ایران.....	11
3-1 منطقه مورد مطالعه.....	14
4-1 اهداف تحقیق.....	16
5-1 فرضیه‌های تحقیق.....	16
6-1 سازماندهی تحقیق.....	18
فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه‌ی تحقیق	
1-2 مقدمه.....	20
2-2 تاریخچه صنعت شیر در ایران.....	20
3-2 اهمیت و جایگاه مصرف لبنیات.....	20
4-2 بررسی روند تغییرات واحدهای تولیدی شیر و واحدهای فرآوری محصولات لبنی در ایران.....	22
5-2 مبانی نظری.....	25
1-5-2 تابع تقاضا، مطلوبیت و استخراج تابع قیمت‌گذاری کیفی.....	25
2-5-2 مقدمه‌ای در مورد برآورد سیستم‌های تقاضا.....	28
1-2-5-2 سیستم تقاضای تقریباً ایده‌آل.....	28
6-2 پیشینه تحقیق.....	29

29	..... 1-6-2 مطالعات داخلی
30	..... 2-6-2 مطالعات خارجی

فصل سوم: مواد و روش‌ها

41	..... 1-3 مقدمه
41	..... 2-3 روش تحقیق
42	..... 3-3 جامعه‌ی آماری و ابزار اندازه‌گیری
43	..... 1-3-3 روش تعیین حجم نمونه
44	..... 4-3 استخراج تابع قیمت‌گذاری کیفی با توجه به نظریه‌ی مطلوبیت
48	..... 1-4-3 انتخاب ویژگی‌ها
49	..... 2-4-3 الگوی تجربی مدل قیمت‌گذاری کیفی
51	..... 5-3 سیستم تقاضای تقریباً ایده‌آل (AIDS)
54	..... 1-5-3 محاسبه‌ی کشش‌ها در سیستم AIDS
56	..... 2-5-3 مزیت‌های سیستم تقاضای تقریباً ایده‌آل
56	..... 3-5-3 الگوی تجربی سیستم AIDS برای محصولات مورد مطالعه
57	..... 6-3 جمع بندی فصل

فصل چهارم: نتایج و بحث

59	..... 1-4 مقدمه
60	..... 2-4 نتایج توصیفی
60	..... 1-2-4 آمار توصیفی اطلاعات حاصل از مصاحبه با مصرف‌کنندگان محصولات لبنی
60	..... 1-1-2-4 ویژگی‌ها و خصوصیات مصرف‌کنندگان محصولات لبنی در شهرستان بابل
63	..... 2-1-2-4 ویژگی‌های کمی محصولات لبنی مورد استفاده در منطقه‌ی مورد مطالعه
65	..... 3-1-2-4 آمار توصیفی در مورد عوامل غیر قیمتی مؤثر بر انتخاب مصرف‌کنندگان

69	4-1-2-4- تر جیحات مصرف‌کنندگان در مورد بسته‌بندی محصولات لبنی .....
72	2-2-4- آمار توصیفی اطلاعات حاصل از انجام آزمایش روی نمونه‌های مختلف شیر، ماست و پنیر در آزمایشگاه .....
78	3-2-4- آمار توصیفی اطلاعات کلان کشوری .....
81	3-4- آمار تحلیلی .....
81	1-3-4- نتایج حاصل از برآورد مدل قیمت‌گذاری کیفی پنیر .....
84	2-3-4- نتایج حاصل از برآورد مدل قیمت‌گذاری کیفی ماست .....
88	3-3-4- نتایج حاصل از برآورد مدل قیمت‌گذاری کیفی شیر .....
	4-3-4- نتایج حاصل از برآورد سیستم تقاضای AIDS و محاسبه کشش‌های قیتی، درآمدی و آلن برای سه محصول شیر، ماست و پنیر .....
91	.....
94	1-4-3-4- محاسبه کشش‌های قیمتی (جبرانی و غیر جبرانی)، کشش درآمدی و کشش آلن .....

فصل پنجم: جمع‌بندی و پیشنهادها

99	1-5- مقدمه .....
100	2-5- پیشنهاداتی در راستای بهبود سطح مصرف و افزایش فروش محصولات لبنی در منطقه مورد مطالعه .....
101	3-5- پیشنهاداتی در راستای بهبود سطح مصرف و افزایش فروش پنیر .....
102	4-5- پیشنهاداتی در راستای بهبود سطح مصرف و افزایش فروش شیر .....
102	5-5- پیشنهاداتی در راستای بهبود سطح مصرف و افزایش فروش ماست .....
103	6-5- پیشنهاداتی در راستای اجرای سیاست‌گذاری درست قیمتی محصولات شیر، ماست و پنیر موجود در بازار .....
104	منابع مورد استفاده .....
110	ضمائم و پیوست .....

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول 1-1: میزان تولید شیر، پنیر و ماست، صادرات، واردات و ارزش آنها در دنیا.....	7
جدول 2-1: میزان تولید، صادرات و واردات شیر در کشورهای برتر دنیا در این زمینه و مقایسه آن با ایران.....	8
جدول 3-1: میزان تولید، صادرات و واردات پنیر در کشورهای برتر دنیا در این زمینه و مقایسه آن با ایران.....	9
جدول 4-1: متوسط مصرف شیر و فرآورده‌های آن در جهان.....	11
جدول 5-1: متوسط مصرف شیر و فرآورده‌های آن در ایران.....	11
جدول 6-1: روند تغییرات شاخص قیمت مصرف‌کننده کل، خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و مواد لبنی.....	12
جدول 1-2: روند تغییرات تعداد گاو‌داری‌های کشور با فعالیت تولید شیر.....	22
جدول 2-2: میزان تولید شیر به تفکیک نوع دام از سال 1388-1383.....	23
جدول 3-2: میزان تولید انواع محصولات لبنی در سالهای 84-1382.....	24
جدول 1-4: آمار توصیفی مربوط به خصوصیات مصرف‌کنندگان (خریداران) محصولات لبنی در شهرستان بابل.....	62
جدول 2-4: نتایج توصیفی مربوط به تعداد مصرف‌کنندگان انواع محصولات لبنی و لبنی طعم‌دار.....	63
جدول 3-4: آمار توصیفی مربوط به مصرف و هزینه خانوارها برای محصولات لبنی و لبنی طعم‌دار در طول یک هفته.....	65
جدول 4-4: آمار توصیفی مربوط به عوامل غیر قیمتی مؤثر بر انتخاب مصرف‌کنندگان.....	66
جدول 5-4: آمار توصیفی اولویت‌بندی مارک‌های محصولات لبنی موجود در بازار منطقه مورد مطالعه از نظر مصرف‌کنندگان.....	68
جدول 6-4: آمار توصیفی مربوط به تأثیرگذاری انواع تبلیغات بر مصرف‌کنندگان محصولات لبنی.....	69
جدول 7-4: آمار توصیفی ترجیحات مصرف‌کنندگان در مورد بسته‌بندی محصولات لبنی.....	70
جدول 8-4: آمار توصیفی ترجیحات مصرف‌کنندگان در مورد اندازه بسته‌بندی محصولات لبنی.....	70
جدول 9-4: نتایج توصیفی مربوط به ترجیحات مصرف‌کنندگان در مورد نوع بسته‌بندی محصولات لبنی.....	71

- جدول 4-10: آمار توصیفی در رابطه ترجیحات مصرف‌کنندگان در مورد رنگ بسته‌بندی محصولات لبنی 72
- جدول 4-11: آمار توصیفی نمونه‌های مختلف شیر، ماست و پنیر خریداری شده از بازار 73
- جدول 4-12: آمار توصیفی مربوط به فاکتورهای اندازه‌گیری شده نمونه‌های مختلف شیر، ماست و پنیر 74
- جدول 4-13: آمار توصیفی نمونه‌های خریداری شده از بازار 76
- جدول 4-14: آمار توصیفی در رابطه با سطوح قیمتی نمونه‌های مختلف شیر، ماست و پنیر 77
- جدول 4-15: متوسط مصرف سالانه خانوارها و قیمت انواع محصولات لبنی طی سالهای 1363-1388 78
- جدول 4-16: ماتریس همبستگی بین متغیرهای مدل قیمت‌گذاری کیفی پنیر 81
- جدول 4-17: نتایج حاصل از تخمین مدل لگاریتمی قیمت‌گذاری کیفی پنیر 82
- جدول 4-18: آزمون نرمال بودن اجزای اخلاص، رمزی و خود همبستگی تابع قیمت‌گذاری کیفی پنیر 83
- جدول 4-19: ماتریس همبستگی بین متغیرهای تابع قیمت‌گذاری کیفی ماست 85
- جدول 4-20: نتایج حاصل از تخمین مدل لگاریتمی قیمت‌گذاری کیفی ماست 86
- جدول 4-21: آزمون‌های ناهمسانی واریانس، نرمال بودن اجزای اخلاص، رمزی و خود همبستگی تابع قیمت‌گذاری کیفی ماست 86
- جدول 4-22: ماتریس همبستگی بین متغیرهای تابع قیمت‌گذاری کیفی شیر 88
- جدول 4-23: نتایج حاصل از تخمین مدل لگاریتمی قیمت‌گذاری کیفی شیر 89
- جدول 4-24: آزمون ناهمسانی واریانس، نرمال بودن اجزای اخلاص، رمزی و خود همبستگی تابع قیمت‌گذاری کیفی شیر 89
- جدول 4-25: آزمون فرضیه همگنی تابع تقاضا با استفاده از آزمون والد 93
- جدول 4-26: آزمون فرضیه تقارن با استفاده از آزمون والد 93
- جدول 4-27: نتایج حاصل از برآورد الگوی AIDS 94
- جدول 4-28: نتایج حاصل محاسبه کشش قیمتی خودی و تقاطعی غیرجبرانی، جبرانی و کشش درآمدی 95
- جدول 4-29: نتایج حاصل از محاسبه کشش آلن 95

فهرست اشکال و نمودارها

صفحه	عنوان
15	شکل 1-1: موقعیت جغرافیایی شهرستان بابل در استان مازندران .....
79	نمودار 1-4: مقایسه روند تغییرات شاخص قیمت شیر، ماست و پنیر با شاخص قیمت کل لبنیات .....
80	نمودار 2-4: مقایسه روند تغییرات میزان مصرف خانوارها از شیر، ماست، پنیر و سایر محصولات لبنی .....

فصل اول:

کلیات تحقیق

1-1 مقدمه

شیر و فرآورده‌های آن از هزاران سال پیش در ردیف مهمترین مواد غذایی تأمین‌کننده‌ی نیازهای بشری بوده‌اند که علاوه بر داشتن ارزش غذایی فوق‌العاده، در پیشگیری از بسیاری از بیماری‌ها نیز نقش به‌سزایی دارند. تحقیقات زیادی تأثیر مثبت شیر و فرآورده‌های شیری را روی سلامت و طول عمر بیشتر نشان داده‌اند. مواد لبنی غذای بسیار کاملی می‌باشند که حاوی کلسیم، ویتامین‌ها و مواد مغذی دیگر هستند که در این بین نیز شیر، پنیر و ماست از مهمترین تولیدات لبنی محسوب می‌شوند (کرمانی، 1388).

دامپروری و به دنبال آن صنایع تبدیلی فرآورده‌های دامی که از مهمترین بخش‌های کشاورزی محسوب می‌شوند، نقش مهمی را در اشتغال و تولید ایفا کرده و رشد و شکوفایی آنها می‌تواند به رشد بخش کشاورزی و به دنبال آن شکوفایی اقتصاد کشور کمک به‌سزایی نماید. زیرا بخش کشاورزی یکی از بخش‌های اقتصاد ملی کشورهاست که اهمیت ویژه‌ای در کشورهای درحال توسعه از جمله ایران دارد. این بخش تأمین‌کننده‌ی بیش از یک پنجم تولید ناخالص داخلی، یک پنجم اشتغال، بیش از چهار پنجم نیازهای غذایی و بیش از یک چهارم صادرات غیر نفتی کشور است (امیرتیموری و خلیلیان، 1386).

متأسفانه در سال‌های اخیر بسیاری از شرکت‌های لبنی با چالش‌های بسیاری در بخش بازاریابی و فروش محصولات خود روبه‌رو بوده‌اند. این مسأله امکان ادامه‌ی فعالیت را برای این واحدها بسیار دشوار نموده که این امر تهدیدی برای اشتغال و تولید، هم در بخش دامپروری و هم در بخش صنایع تبدیلی محصولات دامی محسوب می‌شود. بدین ترتیب مطالعه‌ی حاضر پیرامون قیمت‌گذاری کیفی محصولات لبنی می‌باشد. در بررسی قیمت‌گذاری کیفی شیر، پنیر و ماست ارزش ضمنی هر یک از خصوصیات این سه محصول از دید مصرف‌کننده برای تولیدکننده مشخص شده و این امکان فراهم

می‌شود که محصولات تولید شده دارای خصوصیات کیفی همگام با سلیقه‌ی مصرف‌کننده بوده و نهایتاً افزایش مصرف وی را به دنبال داشته باشد که تولیدکننده نیز در این میان سود خواهد برد و افزایش فروش و رونق واحدهای تولیدی را در پی خواهد داشت. همچنین با استفاده از سیستم تقاضای تقریباً ایده‌آل¹ AIDS به تجزیه و تحلیل رفتار مصرف‌کنندگان در قبال تغییرات قیمت این سه محصول پرداخته می‌شود که بررسی تقاضای این سه محصول با استفاده از سیستم تقاضا در سطح کل کشور انجام می‌شود و نتایج حاصل از آن می‌تواند کمک‌های بسیاری را به سیاست‌گذاران در بحث میزان تغییر قیمت شیر، ماست و پنیر بنماید.

1-2 بیان مسأله و اهمیت موضوع

در میان فرآورده‌های غذایی شیر و فرآورده‌های آن از اهمیت و ارزش بالایی در سبد غذایی خانوارها برخوردار هستند. این محصولات به دلیل داشتن پروتئین بسیار بالا، چربی، قند، کلسیم و ویتامین‌ها نقش مهمی را در تأمین سلامت و بهداشت مصرف‌کنندگان ایفا می‌کنند. امروزه شیر و فرآورده‌های آن به عنوان یکی از ارکان اصلی رژیم غذایی مردم جهان محسوب می‌شوند، به گونه‌ای که مصرف سرانه‌ی فرآورده‌های لبنی از جمله شاخص‌های پیشرفت فرهنگی یک جامعه به شمار می‌آید (کرمانی، 1388).

تحقیقات زیادی تأثیر مثبت فرآورده‌های لبنی را روی سلامت و طول عمر بیشتر نشان داده‌اند. مصرف مواد لبنی مثل شیر و ماست برای سلامت انسان بسیار مفید بوده و از بروز بسیاری از بیماری‌ها از جمله افزایش فشار خون، بیماری‌های قلبی و عروقی، پوکی استخوان و همچنین سرطان روده‌ی بزرگ جلوگیری می‌کند. شیر و فرآورده‌های آن بهترین میان وعده، دسر، شام و صبحانه‌ی شناخته شده برای سلامتی انسان می‌باشند. براساس تحقیقات در ایران 90 درصد مردم با کمبود دریافت کلسیم

روبه‌رو هستند که این امر سبب فاجعه‌ی بزرگی بنام پوکی استخوان شده و اهمیت مصرف مواد لبنی را بیش از پیش آشکار می‌سازد (همان منبع).

با وجود اهمیت مصرف مواد لبنی برای سلامتی آحاد جامعه و مصرف گسترده‌ی آن در ایران، اما هنوز از لحاظ میزان مصرف و کیفیت و تنوع مواد لبنی تولید شده در کشورمان با میزان آن در جهان فاصله وجود دارد و شرکت‌های تولیدی مواد لبنی در کشورمان توان نفوذ در بازارهای بین‌المللی را ندارند. یکی از عوامل مهم جهت نفوذ در بازار و به دست آوردن سهم بیشتر از بازار مواد لبنی داخلی و خارجی شناخت خصوصیات و ویژگی‌های کیفی محصولات لبنی است که بر قیمت آنها مؤثرند. یکی از روش‌هایی که در سال‌های اخیر در جهان بسیار مورد استفاده قرار گرفته ولی در ایران کمتر به آن توجه شده است، روش قیمت‌گذاری کالاها و خدمات بر اساس ویژگی‌های کیفی آنها است. بدین معنی که هر کالا دارای یکسری خصوصیات و ویژگی‌های کیفی بوده و قیمت یک کالا در مجموع تابع این فاکتورهای کیفی می‌باشد و تفاوت در قیمت کالاهایی که در یک گروه مصرفی قرار دارند ناشی از تفاوت در خصوصیات و ویژگی‌های کیفی آنان است. بررسی قیمت‌گذاری کیفی¹ کالاها و خدمات موجب شناسایی درجه و میزان اهمیت خصوصیات مختلف آنان می‌گردد.

شناسایی این عوامل کیفی و ضریب اهمیت آنان بسیار حائز اهمیت است، چراکه این نوع شناسایی در واقع بازتابی از ترجیحات مصرف‌کنندگان می‌باشد و با مشخص شدن آنها معلوم می‌شود از بین خصوصیات و فاکتورهای مختلف یک کالا مهمترین آنان برای مصرف‌کننده کدام است؟ همچنین می‌توان پی برد که چه ویژگی‌هایی را در یک کالای خاص از لحاظ کمی و یا کیفی ارتقاء دهیم تا مصرف‌کننده ترغیب به خرید آن کالا شود.

---

¹ - Hedonic Pricing

به طور خاص در مورد محصولات لبنی که دارای ارزش غذایی فوق‌العاده بالایی بوده و از بروز بسیاری از بیماری‌ها جلوگیری می‌کنند، بررسی قیمت‌گذاری کیفی محصولات مهم لبنی نظیر شیر، ماست و پنیر که در این پژوهش به آن پرداخته شده است این امکان را پدید می‌آورد که با شناسایی ترجیحات مصرف‌کنندگان در مورد فاکتورهای مختلف این محصولات، اهمیت هر یک از این خصوصیات نمایان گردد. به عنوان مثال مشخص می‌شود که فاکتورهای نظیر خصوصیات بیولوژیکی مانند میزان چربی و یا میزان مواد معدنی، خصوصیتی که مربوط به ظاهر این محصولات است نظیر جنس، رنگ و اندازه‌ی بسته‌ها و سایر عوامل همچون مدت ماندگاری هر یک چه تأثیری روی قیمت این محصولات دارند و خواست واقعی مصرف‌کنندگان در قبال این فاکتورها چیست؟ با پاسخ دادن به این سؤالات، تولیدکننده می‌تواند با تمرکز بر ویژگی‌های مهم و بهبود آنها باعث افزایش مصرف آنان در سطح جامعه گردد و یا امکان صادرات آن و رقابت در بازارهای جهانی را به دست آورد. برای مثال در مورد پنیر اگر مشخص شود مصرف‌کنندگان پنیرهایی با سختی بافت بالاتر و قدرت مالش‌پذیری بیشتر را ترجیح می‌دهند و حاضرند برای این نوع از پنیرها قیمت بیشتری را بپردازند، مسلماً تولید این نوع از پنیر موجب افزایش مصرف آن شده و تولیدکننده نیز کالایی را تولید کرده که فروش بیشتری دارد و سهم بیشتری از بازار این کالا را در اختیار می‌گیرد.

متأسفانه در شهرستان بابل نیز همانند اکثر مناطق کشور در سال‌های اخیر مشاهده شده است که شرکت‌های تولیدکننده‌ی محصولات لبنی در وضعیت بدی بوده و در آستانه‌ی ورشکسته شدن قرار گرفته‌اند. با توجه به این مطلب که با وجود تعداد فراوان این شرکت‌ها در این منطقه و اینکه اکثریت مردم در روستاهای این شهرستان به دامپروری مشغولند و دامپروری و صنایع تبدیلی وابسته به آن در واقع شالوده‌ی اصلی اشتغال منطقه را تشکیل می‌دهد، توقف فعالیت این واحدها در حقیقت اشتغال در منطقه را با خطر مواجه می‌سازد. بنابراین بررسی قیمت‌گذاری کیفی شیر، ماست و پنیر در این منطقه و

شناسایی خواست و ترجیحات مصرف‌کنندگان، می‌تواند کمک زیادی به این واحدهای تولیدی در تولید محصولاتی همگام با سلیقه‌ی مصرف‌کنندگان نماید و موجب رونق فعالیت‌های اقتصادی در کل منطقه شود، از طرفی هم باعث افزایش مصرف این محصولات که مصرف آنان اجتناب‌ناپذیر می‌گردد.

1-2-1 بررسی وضعیت تولید، صادرات و واردات محصولات لبنی در جهان و مقایسه

آن با ایران

در این بخش از بین محصولات لبنی مختلف، سه محصول اصلی شیر، ماست و پنیر که بر اساس گزارش فائو¹ (2012) میزان تولید و حجم تجارت آنها بیشتر از سایر اقلام مواد لبنی بوده است مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. همانطور که در جدول 1-1 ملاحظه می‌شود متوسط تولید سالانه‌ی شیر در دنیا در دهه‌ی گذشته 648132 هزار تن بوده است و واردات و صادرات آن روندی صعودی را طی کرده است. متوسط تولید سالانه‌ی پنیر و ماست در این دوره به ترتیب 18627 و 92 هزار تن گزارش شده است و میزان صادرات و واردات این دو محصول نیز به طور کلی در دنیا طی سال‌های 2000-2009 دارای روندی صعودی می‌باشد.

¹- FAO= Food and Agriculture Organization of the United Nations

جدول 1-1: میزان تولید شیر، پنیر و ماست، صادرات، واردات و ارزش آنها در دنیا

شرح / سال	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
شیر	تولید (هزار تن)	589.724	604.592	615.659	629.286	648.106	666.111	681.993	695.541	702.178
	واردات (هزارتن)	5.210	5.394	5.819	6.122	5.960	6.177	6.496	6.318	6.438
	ارزش واردات (میلیون دلار)	7.943	7.462	8.698	10.421	10.806	11.250	15.795	17.632	13.043
	صادرات (هزار تن)	5.569	5.747	5.960	6.347	6.101	6.196	6.432	6.680	6.521
	ارزش صادرات (میلیون دلار)	8.419	7.448	8.734	10.437	10.748	10.972	15.541	18.122	12.355
پنیر	تولید (هزار تن)	16.923	17.297	17.532	18.113	18.664	19.108	19.903	19.971	20.134
	واردات (هزار تن)	3.036	3.161	3.427	3.632	3.665	4.008	4.370	4.327	4.653
	ارزش واردات (میلیون دلار)	9.476	10.078	12.252	14.342	14.877	16.081	19.919	23.914	24.374
	صادرات (هزار تن)	3.278	3.300	3.639	4.061	4.533	4.361	4.617	4.474	4.892
	ارزش صادرات (میلیون دلار)	10.203	10.498	13.035	15.277	16.258	17.419	21.223	25.392	28.736
ماست	تولید (هزار تن)	43	54	55	62	67	106	106	92	77
	واردات (هزار تن)	20	24	21	27	16	46	50	42	43
	ارزش واردات (میلیون دلار)	32	36	35	48	30	61	71	94	97
	صادرات (هزار تن)	22	30	34	36	39	80	85	54	35
	ارزش صادرات (میلیون دلار)	16	24	30	44	32	102	111	97	80

مأخذ: فائو (2012)

در جدول 1-2 میزان تولید، صادرات و واردات شیر برای 4 کشور برتر دنیا در هر یک از این زمینه‌ها به طور جداگانه ارائه شده و تولید و صادرات و واردات شیر آنها با ایران مقایسه می‌شود. بر اساس این جدول متوسط سهم 4 کشور هند، آمریکا، روسیه و چین از تولید کل دنیا در طی سال‌های 2009-2000 به ترتیب برابر با 14/8، 12/4، 4/9 و 4/6 درصد می‌باشد، در حالیکه این رقم برای ایران در طی این دوره 1 درصد است. همچنین متوسط سهم کشورهای نیوزیلند، آلمان، هلند و استرالیا از صادرات جهانی شیر به ترتیب 16/3، 15/4، 9/3 و 6 درصد بوده و متوسط سهم ایران در طی این دوره 0/02 درصد می‌باشد. برای واردات نیز همان گونه که ملاحظه می‌شود، اختلاف ایران با کشورهای مطرح در این زمینه بسیار زیاد می‌باشد (فائو، 2012).